

Apdrošināšanas līgumus regulēs jauns likums

18.01.2018. Saeima 1.lasījumā apstiprināja Apdrošināšanas līguma likuma projektu (Likumprojekts), ar ko paredzēts aizstāt šobrīd spēkā esošo likumu "Par apdrošināšanas līgumu" (likums par AL). Tā kā likums par AL ir spēkā jau no 01.09.1998. un tā aktuālā redakcija nav mainīta kopš 01.10.2007., bija nepieciešams modernizēt šajā likumā paredzēto regulējumu.

Lai gan Likumprojekts Saeimā vēl jāapstiprina 2. un 3.lasījumā, kas var ieviest izmaiņas un papildinājumus saistībā ar Likumprojekta izskatīšanas gaitā iesniegtajiem priekšlikumiem, tomēr jau šobrīd var teikt, ka Likumprojekta pašreizējā redakcijā paredzētas būtiskas apdrošināšanas regulējuma izmaiņas, ko apliecina arī lēmums pieņemt jaunu likumu, nevis veikt grozījumus spēkā esošajā likumā (saskaņā ar normatīvajiem aktiem tas darāms, ja grozījumu likumprojekta normu apjoms pārsniedz pusi no spēkā esošā likuma normu apjoma).

Regulējumu noteiks 1 likumā

Likums par AL (<http://m.likumi.lv/doc.php?id=48896>), ko paredzēts aizstāt ar jauno Likumprojektu, ir viens no galvenajiem normatīvajiem aktiem apdrošināšanas tiesību jomā. Tieši likumam par AL kā privāttiesiskas materiālās normas saturošam normatīvajam aktam līdz šim bijusi centrālā nozīme pušu tiesisko attiecību noteikšanā un strīdu starp apdrošināšanas līguma dalībniekiem risināšanā.

Likumprojekts izstrādāts un Saeimā tiek izskatīts vienlaikus ar Apdrošināšanas un pārāpdrošināšanas likuma (APL) grozījumu projektu. Saskaņā ar plānotajiem grozījumiem no APL paredzēts izslēgt XXII nodaļu "Pirms apdrošināšanas līguma noslēgšanas sniedzamā informācija" un XXV nodaļu "Juridisko izdevumu apdrošināšana". Tomēr šajās nodaļās noteiktās normas netiks izslēgtas no tiesiskā regulējuma, bet gan iekļautas jaunajā Likumprojektā. Tā kā šīs nodaļas satur normas, kas attiecināmas uz apdrošināšanas līgumu, paredzēts nodrošināt, ka apdrošināšanas līgumattiecību regulējums noteikts 1 likumā. Citas izmaiņas APL grozījumu projektā nav paredzētas.

Direktīvu pārņemšana

Likumprojekta anotācijā kā pamatojums tā izstrādei norādīta arī Eiropas Savienības (ES) direktīvās iekļauto tiesību normu pārņemšana nacionālajos normatīvajos aktos. Tomēr jānorāda, ka direktīvu normu pārņemšana šajā gadījumā nav Likumprojekta izstrādes galvenais iemesls un no tām pārņemtās normas neveido būtisku jaunā Likumprojekta satura daļu.

Pirmkārt, Likumprojektā pārņemtas atsevišķas Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā 2009/138/EK par uzņēmējdarbības uzsākšanu un veikšanu apdrošināšanas un pārāpdrošināšanas jomā iekļautās normas. Tomēr jāņem vērā, ka tās Latvijas tiesību sistēmā nav jaunums, ņemot vērā, ka tās jau šobrīd ir iekļautas APL un, kā minēts, tiek "pārnestas" uz Likumprojektu, jo ir attiecināmas uz apdrošināšanas līgumtiesību regulējumu. Šajās normās tostarp regulēta:

- apdrošināšanas līgumam piemērojamā likuma izvēle un noteikšana;
- apdrošinātāja pienākums sniegt apdrošinājuma ņēmējam informāciju par sevi un – dzīvības apdrošināšanas līguma gadījumā – detalizētu informāciju par paredzētajām saistībām;
- juridisko izdevumu apdrošināšana un īpaši apdrošināšanas līguma izbeigšanas gadījumi.

Otrkārt, Likumprojektā pārņemtas līdz šim neieviestas normas, kas paredzētas Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā 2016/97 par apdrošināšanas izplatīšanu (Direktīva). Tajās noteikts apdrošinātāja

pienākums, pamatojoties uz apdrošinājuma ņēmēja sniegto informāciju, pirms apdrošināšanas līguma noslēgšanas atbilstoši līguma sarežģītībai noskaidrot apdrošinājuma ņēmēja prasības un vajadzības, kā arī pirms līguma noslēgšanas informēt apdrošinājuma ņēmēju, vai tiek sniegta konsultācija par apdrošināšanas pakalpojumiem. Ja šāda konsultācija notiek, apdrošinātājs sniedz ieteikumu, kas atbilst apdrošinājuma ņēmēja prasībām un vajadzībām.

Tāpat paredzēts, ka apdrošinātājam informācija par piedāvājumiem apdrošināšanas pakalpojumiem apdrošinājuma ņēmējam jāsniedz vienkāršā un saprotamā veidā, papildus izmantojot rakstisku standartizētu informācijas dokumentu papīra formā vai pastāvīgu informācijas nesēju, vai citā veidā, kas nodrošina informācijas pieejamību visā apdrošināšanas perioda laikā. Jānorāda, ka atteikšanās izsniegt šādu standartizētu informācijas dokumentu var tikt attiecināta tikai uz apdrošinājuma ņēmēju, kas slēdz apdrošināšanas līgumu, lai nodrošinātu savu komercdarbību vai profesionālo darbību, kā arī veiktu publiskos iepirkumus vai sabiedrisko pakalpojumu sniedzēju iepirkumus. Šādā gadījumā nepieciešama skaidra un nepārprotama pušu vienošanās, ko var iekļaut apdrošināšanas līgumā vai iepirkuma dokumentācijā.

Visbeidzot, pārņemot Direktīvas normas, apdrošinātājam paredzēts pienākums informēt apdrošinājuma ņēmēju par tirgum piesaistītās dzīvības apdrošināšanas ar līdzekļu uzkrāšanu darbības noteikumiem un riskiem.

Jauni termini

Normu labākai izpratnei Likumprojektā ieviesti jauni termini:

- kompensācijas princips – paredz, ka apdrošināšanas atlīdzību aprēķina, ņemot vērā apdrošināšanas gadījumā radušos zaudējumu apmēru;
- subrogācijas tiesība – apdrošinātāja, kas izmaksājis apdrošināšanas atlīdzību, tiesība pārņemt apdrošinātā prasības tiesības izmaksātās summas apmērā pret personu, kura ir atbildīga par zaudējumiem;
- regresa prasība – apdrošinātāja prasība izmaksātās summas apmērā, kas vēršama pret apdrošināto civiltiesiskās atbildības apdrošināšanā normatīvajos aktos vai apdrošināšanas līgumā noteiktajos gadījumos.

Šīs tiesības un principi pēc būtības lietoti jau iepriekš, bet līdz šim nav definēti likumā.

Atbilstoši Eiropas apdrošināšanas līgumu tiesību principiem Likumprojektā ieviests arī jēdziens "apdrošināšanas periods", kura mērķis ir noteikt apdrošināšanas periodu, kurā apdrošināšana ir spēkā, lai nejauktu to ar līgumsaistību periodu.

Izmaiņas līguma slēgšanas un informācijas apmaiņas kārtībā

Daļa Likumprojektā noteikto grozījumu paredzēti, lai vienkāršotu un efektīvizētu apdrošināšanas līguma noslēgšanu un informācijas apmaiņu. Likumprojekta 5.pantā ietvertas tiesības pusēm sniegt paziņojumus un informāciju ar distances saziņas līdzekļiem, ja līguma noslēgšanā vai izpildē iesaistītās puses par to savā starpā nepārprotami vienojušās, vienlaikus saglabājot arī tiesības vienoties izmantot saziņā pasta sūtījumus.

Likumprojekta 7.pantā apdrošinātājam noteiktas tiesības ar apdrošinātā piekrišanu pieprasīt un saņemt sensitīvo informāciju arī no citām personām, tādējādi vienkāršojot apdrošināšanas līguma noslēgšanas procesu. Likumprojektā apdrošinātājam arī paredzēts pienākums paziņojumus un informāciju sniegt skaidri un saprotami.

Strīdu risināšana un noilgums

Tāpat ar Likumprojektu paredzēts pilnveidot strīdu starp apdrošināšanas līguma dalībniekiem izskatīšanas formālo kārtību, padarot to skaidrāku, objektīvāku un paredzamāku. Likumprojektā noteikts, ka

apdrošinātājam ir pienākums izskatīt sūdzības un sniegt motivētu atbildi uz sūdzībām ne vēlāk kā 30 dienu laikā. Iepriekš šāds termiņš normatīvajos aktos nebija paredzēts.

Ar Likumprojektu paredzēts noteikt vienotu noilguma termiņu – 3 gadi – visiem no apdrošināšanas līguma izrietošajiem prasījumiem, attiecinot šo termiņu arī uz tiesībām iesniegt apdrošinātājam paziņojumu par apdrošinātā riska iestāšanos. Tādējādi paredzēts atteikties no šobrīd diferencētiem noilguma termiņiem (10, 2 vai 3 gadi atbilstoši likuma par AL 32.pantam), kuru piemērošana praksē bijusi sarežģīta un radījusi pretrunīgas tiesu prakses atziņas, tostarp nenodrošinot taisnīgumu un tiesisko paļāvību situācijās, kad līdzīgās lietās piemēroti atšķirīgi noilguma termiņi.

Līguma dalībnieku tiesības un pienākumi

Ievērojot Eiropas apdrošināšanas līgumu tiesību principus, Likumprojekta 11.pantā ietverts jauns regulējums – apdrošinātāja tiesības noteikt drošības prasības. Piemēram, apdrošinot ēku, nosaka prasību, ka ēkas dūmvads un skurstenis jātīra ne retāk kā reizi gadā. Šādas normas mērķis ir novērst apdrošinājuma ņēmēja nolaidību pret savu īpašumu, paļaujoties tikai uz apdrošināšanu, turklāt jānorāda, ka praksē šādas drošības prasības jau šobrīd nereti iekļautas līgumos. Likumprojekta 31.pantā apdrošinātājam paredzētas tiesības atteikties atlīdzības izmaksu, ja drošības prasības nav ievērotas un tam ir cēloniska saistība ar apdrošinātā riska iestāšanos vai zaudējumu apmēru.

Jānorāda, ka Likumprojektā, ņemot vērā nepieciešamību novērst apdrošināšanas ņēmēju ļaunprātīgu rīcību, ievērojami paplašinātas apdrošinātāju tiesības atteikties vai apturēt apdrošināšanas atlīdzības izmaksu. Saskaņā ar Likumprojekta 34.pantu gadījumos, kad ierosināts kriminālprocess vai administratīvais process vai uzsākta administratīvā pārkāpuma lietvedība saistībā ar apdrošināšanas gadījumu, apdrošinātājs ir tiesīgs pieņemt lēmumu par apdrošināšanas atlīdzību pēc procesa beigām, ja apstākļu noskaidrošanai ir nozīme apdrošinātāja lēmuma pieņemšanā.

Lai gan vērsts uz taisnīga rezultāta sasniegšanu apdrošināšanas atlīdzības izmaksas jautājumos, šāds regulējums, neapšaubāmi, ir apdrošinātāja interesēs un varētu tikt uzskatīts par pārāk plašu un vienpusēju. To apliecina arī apstākļi, ka Likumprojekta anotācijā šai normai veltīts izvērsts pamatojums, uzsverot, ka lēmuma pieņemšanu varēs atlikt tikai tad, ja apstākļu noskaidrošanai ir nozīme, un pienākums to pierādīt būs tieši apdrošinātājam. Neapšaubot anotācijā norādīto, tomēr jāsecina, ka izvēlētais tiesību normas formulējums ("apstākļu noskaidrošanai ir nozīme lēmuma pieņemšanā") ir pārāk plašs un potenciāli var sekmēt neattaisnotu apdrošināšanas atlīdzības izmaksu aizkavēšanu. Prognozējams, ka šīs normas pieņemšanas gadījumā apdrošinātājam piemērotais pierādīšanas sliekšnis būs pārvarams bez īpašas piepūles, ja vien izmaiņas regulējuma piemērošanā neradīs tiesu praksi.

Līdzīgi paredzams, ka strīdus starp apdrošināšanas līguma dalībniekiem radīs Likumprojekta 54.pantā noteiktās apdrošinātāja tiesības atteikties izmaksāt apdrošināšanas atlīdzību, ja apdrošinātais ar ļaunu nolūku vai rupjas neuzmanības dēļ ar savu darbību vai bezdarbību neļauj noskaidrot negadījuma apstākļus, kas bija pamatā trešās personas prasībai, vai aizstāvēties pret trešās personas prasību. Norma paredzēta apdrošinātāja interešu aizsardzībai apdrošinājuma ņēmēja negodprātīgas rīcības gadījumos, tomēr tās korektai piemērošanai liela nozīme būs tiesu praksei.

Šobrīd spēkā esošajā likumā par AL paredzēts apdrošināšanas līguma darbības termiņa ierobežojums (5 gadi), kas jaunā Likumprojekta spēkā stāšanās gadījumā tiks atcelts, paredzot, ka puses var vienoties par jebkādu līguma termiņu, bet, ja termiņš nav noteikts, līgums ir spēkā 1 gadu.

Apdrošinājuma ņēmēju interešu aizsardzībai Likumprojekta 33.pantā paredzētas apdrošinātāja tiesības izmaksāt daļu apdrošināšanas atlīdzības tādā apmērā, kādu neapstrīd neviena no pusēm. Lai gan Likumprojekta anotācijā norādīts normas mērķis aizsargāt apdrošinājuma ņēmēja intereses, bez kavēšanās nodrošinot atlīdzības izmaksu vismaz par apmēru, kas ir apstiprināts, norma šajā redakcijā uzskatāma par neefektīvu, jo tajā paredzēts nevis apdrošinātāja pienākums, bet gan tiesības veikt šādu izmaksu. Līdz ar to apdrošināšanas atlīdzības saņemšana konkrētajā gadījumā būtu atkarīga no apdrošinātāja ieskatiem.

Kopsavilkums

Likumprojekta izstrāde atzīstama par nozīmīgu panākumu Latvijas apdrošināšanas tiesību regulējuma pilnveidē. Likumprojektā, nenoliedzami, atspoguļojas centieni modernizēt un pilnveidot apdrošināšanas tiesību regulējumu, padarot līguma noslēgšanu un pušu attiecību noregulēšanu ātrāku, efektīvāku un objektīvāku.

Vienlaikus jāsecina, ka atsevišķi līgumā iekļautie mehānismi, kas paredzēti nelikumīgas vai ļaunprātīgas rīcības izskaušanai apdrošināšanas jomā, ir pārlietu vienpusēji vērsti uz apdrošinātāja interešu aizsardzību un pašreizējā redakcijā var palielināt jau tā pastāvošo pušu nevienlīdzību apdrošināšanas līgumtiesiskajās attiecībās. Jācer, ka Likumprojekta apstiprināšanas gaitā, kā arī, piemērojot to tiesu praksē, šāds rezultāts netiks pieļauts.